

Lehet-e 11. századi (Szent István-kori) forrásértéke az egri püspökség 1261/1271. évi oklevelének?*

SZÓKE Melinda

Debreceni Egyetem
mszokem@gmail.com

1. A latin nyelvű oklevélírásunk I. István uralkodásával kezdődött, de csak a következő századokban vált igazán jelentőssé. Ekkoriban ugyanis még a nemesség nagy része is az írástudatlanok közé tartozott, ezért a szóbeli bizonyítást helyezték előtérbe az oklevélkiállítással szemben. Az egyháznak ugyanakkor már ebben a korai időszakban is fontos volt, hogy a királytól kapott privilégiumaikat oklevéllel is biztosítsák a maguk számára. Ezzel magyarázható, hogy a latin írásbeliség kezdeti időszakában, a 11–12. században meglehetősen kevés volt a világi emberek számára kiadott oklevél, és kezdetben az egyházak számára sem sokat állítottak ki (vö. Szentpétery 1930: 34–44, Kniezsa 1952: 9–10). A latin betűs írásbeliségünk kialakulásának az idejéből, a 11. századból mindössze négy eredetiben fennmaradt hiteles oklevelet ismerünk (vö. DHA. 1.). Ezek mellett a 11. századhoz köthető magyarországi oklevelek nagy része későbbi korokban keletkezett másolatban maradt fenn. A 19. század vége óta jelen lévő kritikai szemlélet (lásd pl. Karácsonyi 1902, Szentpétery 1923) eredményeképpen az erre a korai időszakra datált oklevelek egy másik jelentős részéről pedig bebizonyosodott, hogy valójában nem is a 11. században, hanem később, akár évszázadokkal később állították ki (hamisították) őket.

Györffy György a korai oklevelek kritikai szövegkiadását tartalmazó munkájának (*Diplomata Hungariae Antiquissima*, DHA.) első része 115 oklevelet sorol a 11. századhoz. A ma ismert korai, 11. századi (vonatkozású) okleveleknek tehát kevesebb, mint 4%-át teszik ki azok a hiteles oklevelek, amelyek eredeti, egy évezreddel ezelőtti formájukban maradtak ránk. Szükség-

* A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia által támogatott Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében készült.

szerű ezért, hogy az említett négy oklevél mellett a korszak nem hiteles és nem eredeti (azaz bizonytalan kronológiai státuszú, vö. Szőke 2015: 16) okleveleit is bevonjuk – persze szigorú módszertant követve – a kutatásainkba.

A korszak megismerése szempontjából ugyanis ezeknek a forrásoknak kiemelt jelentősége van még akkor is, ha a bizonytalan státuszú oklevelek egyik-másikáról az analízis során az igazolódik, hogy nyelvtörténeti kutatásainkhoz egyáltalán nem vagy csak csekély mértékben használhatók. Egy oklevél feltárása nem csak akkor lehet eredményes, ha az irat egészének a forrásértékét meg tudjuk határozni, az is nagy eredménynek számít, ha egy oklevél magyar nyelvű tulajdonnevei (helynevei) között vannak olyanok, amelyeknek egyértelműek a kronológiai jellemzői. A forrásszegény időszak pontosabb megismerése szempontjából a 11. századhoz kapcsolható hiteles névelőfordulások körének akár egy-egy adattal való gyarapítása is nagy haszonnal jár. A bizonytalan kronológiai státuszú okleveleknek egyébként is az egyik legmeghatározóbb ismertetőjegye az, hogy a helynevek forrásértéke különböző szinteken értelmezhető, és csak kivételes esetekben lehet akár helynévtörténeti, akár nyelvtörténeti szempontból az oklevél egészéről egységesen véleményt alkotni. Ez pedig azt jelenti, hogy valójában az egyes nevekre külön-külön kell koncentrálnunk (vö. Szőke 2018: 428).

Koraiságukat tekintve ezek között a bizonytalan kronológiai státuszú oklevelek között a Szent Istvánhoz köthető oklevelek a legfontosabbak. Első királyunktól tíz (1 görög¹ és 9 latin nyelvű) egyházi tárgyú oklevél maradt fenn, mindegyik átiratban, nyelvészeti szempontból tehát mindegyik bizonytalan kronológiai státuszú oklevélnek minősül. A ránk maradt 10 oklevél közül hitelesnek csak a görög nyelvű Veszprémvölgyi adománylevél tűnik (DHA. 1: 81–85). A 9 latin nyelvű oklevél közül 3: a Pannonhalmi (DHA. 1: 25–41), a Veszprémi (DHA. 1: 49–53) és a Pécsi (DHA. 1: 54–59) interpolált oklevelek, azaz az eredeti oklevelek utólagos betoldásokkal kiegészített változatai. A további 6: a Pécsváradi (DHA. 1: 63–80), a két Zalavári (DHA. 1: 86–92, 98–102), a Bakonybéli (DHA. 1: 113–119), a Ravennai (DHA. 1: 121–123) és a Nyitrai (DHA. 1: 434) oklevél pedig századokkal később ké-

¹ A görög nyelvű Veszprémvölgyi adománylevél keletkezési idejét illetően nincs egységes álláspont a kutatók körében. Egyesek nem is István, hanem apja, Géza uralkodásának idejére datálják az alapítást (vö. Balogh A. 1947, Kristó 1986: 61, 1999: 59). Az adománylevél keletkezési idejéhez lásd Thoroczkay 2009: 1386–1390, illetve Holler 2011 és Szentgyörgyi 2012. Ebben a kérdésben Szentgyörgyi Rudolf álláspontja tűnik a leginkább meggyőzőnek, így magam is az oklevél 1001 e./1109-es datálását fogadom el.

szült hamisítványok (vö. Szentpétery 1930: 36, Solymosi 2006: 193–195, Thoroczkay 2009).

2. A latin rítusú egyház meghonosításának első lépései Géza nagyfejedlemhez kötődnek, művét azonban fia, Szent István fejezte be. Ennek egyik alappillére a püspökségek alapítása volt (Györffy 1977: 177–190, Török 2002: 32–47, Kristó 2019: 107). A püspökségek a katolikus egyház kormányzati egységei. Az egyházmegyék élén püspökök állnak, innen a püspökség elnevezés (ÉrtSz. *püspökség*).

Kétségtelen, hogy a Szent János evangélista tiszteletére felszentelt egri püspökség is a legkorábbi alapítások közé tartozik: az egri egyházmegyét Szent István király idejében szervezték meg (Balanyi 1938: 350, Kovács B. 1987: 13, DHA. 1: 60). Az alapítás dátuma ugyanakkor bizonytalan, de 1009-ben valószínűleg már létezett a püspökség (Gy. 3: 84, Györffy 1977: 178, 183, Kristó 2000: 126, Török 2002: 41, vö. Galambosi 2020: 5–6).

A Szent István-kori alapításról nem maradt fenn korabeli oklevél, egy 13. századi oklevél őrizte meg az emlékét: „ezzel az írással mindenki tudomására kívánjuk hozni, hogy a Szent János apostol és evangélista tiszteletére szentelt egri anyaszentegyházat, amelynek alapítója és adománytevője Szent István, Magyarország első királya és jeles apostola volt, és ma is az csodálatos módon, s Szent László király ezt az egyházat bővebb jövedelmekkel és gazdagabb birtokokkal növelte, és utódai, Magyarország királyai, a mi elődeink különféle birtokokkal és halastavakkal és sokféle kiváltsággal ékesítették és erősítették meg, ezért a szent királyok által adományozott és átengedett oly sok adomány és kiváltság révén Magyarország többi székesegyháza fölött mint a népek úrnője ül méltósága trónusán, a szépség koronájával ékesítve” (DHev 24). Az oklevélrészlet IV. Béla 1261. évi okleveléből származik, melyben összeírja az apátság javait (RegArp. 1267). Ez a 13. századi oklevél nem maradt fenn eredetiben, tartalma többek között az 1271. évi átíró oklevél (RegArp. 2123) alapján rekonstruálható (DHA. 1: 60–61, DHev. 23): IV. Béla 1261. évi oklevelét így V. István 1271. évi átíratában ismerjük (DHA. 1: 60–61).

Az egri püspökségnek tehát nem őrződött meg az alapítás korából oklevele, de Györffy György szerint egykor vélhetően létezett egy ilyen irat, ahogyan a veszprémi és a pécsi püspökségnek is fennmaradt ilyen (igaz, interpolált) okmánya (DHA. 1: 61). Ezt az 1261/1271. évi oklevél egy részlete is megerősíti, amikor azt mondja, hogy „a mi időnkben a tatárok dúlása és örjöngő támadása során az említett egri egyházat teljes egészében lerombolták és felégették, az egyház összes javait, ingóságait és a szent királyok által a

birtokokról és kiváltságokról kiállított kiváltságleveleit teljesen széthordták és elégették, több kanonokát megölték. Tehát mi az igaz király, Jézus Krisztus nyomdokait akarván követni, az ő vérével szentelt egri egyházat a birtokairól és hajdani kiváltságairól írott, elpusztult kiváltságlevelei alapján helyreállítani és támogatni kívánjuk, valamennyi püspöki birtokot és a püspöki birtokok, továbbá a városok, falvak és mezővárosok, s a polgárok, vendégek, zsellérek, kondicionárius és hűbéres nemesek kiváltságait kettős pecsétünk alatt egy kiváltságlevelünkbe biztos tudomásunk szerint belefoglalva meg akarjuk erősíteni, nehogy kiessék az emberek emlékezetéből, és az egri egyházat megfosszák jogaitól” (DHev. 24).

A Szent István neve alatt fennmaradt, már említett oklevelek kapcsán Györffy György úgy véli, hogy a ténylegesen kiállított oklevelek száma ennél több is lehetett: legalább 20, Szent István egyházi alapításait megörökítő oklevelet feltételez (1977: 268). Horváth Mihály az oklevelek hiányát a birtokviszonyok rendezettsége mellett azzal indokolja, hogy a szerzeteseknek és a papoknak a térítő munka mellett már nem jutott idejük a földi dolgokkal foglalkozni, így pedig az uralkodótól kapott adományok írásba foglalásával sem törődtek (1878: 180–207, különösen 182, 185–187, 206, 278).

3. Az elmondottakból következik, hogy az 1261/1271. évi oklevél azon részleteit, amelyek Szent István alapításkori adományairól adnak számot, és vélhetően a tatárjáráskor elpusztult 11. század eleji oklevélben is szerepeltek már, érdemes számon tartanunk a lehetséges 11. század eleji források között. A DHA. nem közli az egész oklevelet (ehhez lásd RegArp. 2123 és DHev. 23–29), csak a Szent István korára (1: 60), illetőleg a Szent László korára vonatkozó részleteket (1: 307). A továbbiakban én magam a Szent István korára vonatkozó részletekkel foglalkozom.

Az 1261/1271. évi oklevél a következő falvakat említi az egri püspökség alapításkori adományaként (mindehhez vö. DHA. 1: 60, DHev. 23–28, Gy. 1: 84, Besze 2005: 112).

Heves vármegyéből Örvény (villa *Eurem*), Szurdokpüspöki (*Zurdukpispuký*), Gyöngyöspüspöki (*Gunguspispuký*), illetve Tiszapüspöki (*Tizapispuký* cum clausura *Ticie zege* ... piscinis de *Zoyli* et de *Bala*) falut.

Zaránd vármegyéből Zsomboly (villa *Sombol* cum *Sombolhege* in toto), Pecér (*Pecher*) és Nevegy (*Neueg* iuxta *Crisium Album* ... ac libero transitu *Crisii* in comitatu de *Zarand*) falut.

Zemplén vármegyéből Hídvége falut (villa *Hýduege* cum *Mechteluk*), a lúci vám harmadrészét (tercia pars tributí de *Luch*), illetve Szentmária (villa

Zenthmaria in vicinitate castri *Zemlenuar* ... de villa *Zemlen* versus eandem villam *Maria*) falut.

Abaújvár vármegyéből Hejce (*Heyce* in comitatu *Abawyuar*) falut.

Szabolcs vármegyéből pedig Csöszd (*Cheuzd* cum piscaturis et piscinis ac cum silva *Danath* vocata prope *Ticiam*), Kékes (*Kekus*), Oszlár (*Ozlaar*), Tímár (*Timar*), Bagszeg (*Bagzegh* prope *Hortubaguize*), Fejérszentmargita (*Feierzenthmargita*) és Papegyház (alia villa *Popeghaz* vocata iuxta *Hortubaguize* cum piscaturis in comitatu de *Zabouch*) falut.

A nyelvészeti bizonyítatlan kronológiai státuszú okleveleknek az az egyik legfontosabb jellemzője, hogy szövegükben – a keletkezési és fennmaradási körülményeikből adódóan – több időbeli réteg feltételezhető. Ezt a kronológiai rétegzettséget névtörténeti és nyelvtörténeti – sőt mint látni fogjuk, akár helytörténeti – szempontból külön kell kezelnünk, és a nyelvészeti elemzés során a névtörténeti rétegek vizsgálatát kell először elvégeznünk. Ahhoz ugyanis, hogy az egyes helynevek nyelvtörténeti jellemzőit meg tudjuk határozni, előzetesen tisztáznunk kell, hogy a helynevek szerepelhettek-e az eredeti oklevélben (ha volt eredeti oklevél), illetve léteztek-e már abban az időben, amikor a hamisító az iratot datálja, vagy csak később kerültek bele az oklevélbe, és korábbi létezésük nem tehető fel (Szőke 2015: 56–82).

Az egri püspökségről szóló 1261/1271. évi oklevél nem tartható a szó szoros értelmében bizonyítatlan kronológiai státuszú oklevélnek. Ebbe a csoportba az átiratban fennmaradt oklevelek mellett a hamis oklevelek (köztük az interpolált oklevelek) tartoznak. Ugyanakkor egyrészt annak alapján, hogy István alapította az egri püspökséget a 11. század elején, amely javak adományozásával is együtt járt, másrészt azért, mert valószínűleg volt egy, az alapítótól származó oklevele is a püspökségnek, érdemes feltennünk azt a kérdést, hogy nyelvészeti szempontból lehet-e 11. század eleji forrásértéke az 1261/1271-re datált oklevélnek. Egy olyan oklevélnek, amelyet első ránézésre mind nyelvtörténeti, mind helynévtörténeti szempontból a 13. századhoz kötnénk.

Abban az esetben, ha azt feltételezhetnénk, hogy a 13. században István király oklevele alapján jegyezték le az alapításra, illetőleg az alapító adományaira vonatkozó részleteket, mind helynévtörténeti, mind nyelvtörténeti szempontból jó eséllyel kereshetnénk 11. századi nyomokat az oklevélben. Mivel az oklevél tanúsága szerint ez az irat nem így készült, az ide kapcsolható helynevek 11. századi nyelvtörténeti forrásértéke véleményem szerint egyértelműen kizárható: a helyneveket valószínűleg a 13. századi írásszokásoknak megfelelően jegyezték le. A helynevek rögzítéséről ugyanis a következőket mondja az oklevél: „Ezeknek a birtokoknak a nevét pedig

úgy tesszük közzé, ahogyan biztos ismeretekből előttünk ismertté vált a szomszédok, határosok, főpapok, bárók, igazmondó öregek, nemesek és nem nemesek, valamint várjobbágyok jelentései és az esztergomi, váci és óbudai káptalanok vizsgálatai alapján” (DHev. 25).

4. Ez az oklevélrészlet a nevek helynévtörténeti forrásértéke szempontjából sem elhanyagolható. Ezt vizsgálva arra keressük a választ, hogy a név létezhetett-e már Szent István korában. Kevésbé lenne bizonytalan a kutatás ezen a téren, ha az elemzett oklevél forrásai között Szent István oklevelét is feltételezhetnénk, noha még ilyen esetekben is előfordult, hogy egyes helyneveket a későbbi használatban lévőre cseréltek (vö. Szőke 2021: 45–50). A modernizálást az oklevelek jogi természete, a jogbiztosító funkciójuk indokolja (vö. Szentpétery 1930: 2, Györffy 1970: 200). Ha egy 11. század elején eladományozott helynek a neve később megváltozott, akkor a birtokos érdekeit az szolgálta, hogy az adomány később már az új névvel szerepeljen az iratokban. Ahogyan azonban a szórványok hangjelölésének a modernizálása sem volt egységes az oklevelek átírása során, úgy egy névváltozás jelölése is lehet esetleges (vö. Kenyhercz 2016: 15). Bár amíg egy hangjelölési különbség alapvetően nem befolyásolta az oklevél jogi hitelét (vö. Szentpétery 1942: 404, 408, Kenyhercz 2016: 13, 16), addig egy névváltozásról ez nem mondható el, ezekben az esetekben ezért talán nagyobb következetességet várhatunk el.

A következőkben az 1261/1271. évi oklevél három helynevével (*Tiszapüspöki*, *Szurdokpüspöki* és *Gyöngyöspüspöki*) foglalkozom helynévtörténeti szempontból. Az akkor Heves vármegyében fekvő (Gy. 3: 127–128) települések kétrészes neveiről első ránézésre megállapítható, hogy ebben a formában biztosan nem szerepelhettek a tűzvésznek áldozatul esett 11. század eleji oklevélben. A nevek másodlagos jellege az eredeti egyrészes (*Püspöki*) adat hiányában is feltételezhető (vö. Tóth V. 2008: 66–67), a névváltozást azonban Tiszapüspöki (*1266: *Pispuki* > 1261/1271: *Tizapispuky*, Gy. 3: 127, DHA. 1: 60), Gyöngyöspüspöki (1301: *Pyspuky* > 1261/1271: *Gunguspispuky*, Gy. 3: 127, DHA. 1: 60) és Szurdokpüspöki (1331: *Pyspuky* > 1261/1271: *Zurdukpispuky*, Gy. 3: 127, DHA. 1: 60) esetében egyaránt alá tudjuk adatokkal is támasztani. A Heves vármegyei kétrészes neveknek 13. század közepi névtörténeti és nyelvtörténeti forrásértéke lehet, és jelzővel való elkülönítésük feltűnően korainak mutatkozik (vö. Tóth V. 2008: 70). A jelzői előtaggal ugyanis jobbra jóval később, és leginkább más, azonos nevű helységtől való megkülönböztetés szándékával egészültek ki a nevek (Mező 1996: 240).

Azt sem mondhatjuk ugyanakkor, hogy biztosan a *Püspöki* név szerepelt a korai oklevélben. 1009-ben ugyanis, amikor az egri egyházmegye vélhetően megkapta ezeket a területeket, még nem lehetett olyan nevük, amely a püspökség birtoklását volt hivatott kifejezni. Két dolgot feltételezhetünk: vagy nem volt még ebben az időben nevük, vagy más nevük volt, amit nem tartott fenn számunkra az emlékezet. Lehet, hogy éppen azért, mert Szent István egri püspökségnek adott oklevele megsemmisült a 13. század folyamán. Györffy is amellet érvel egyrésztől, hogy a falvak nevei nem a 11., hanem a 13. századra mutatnak, amikor egy birtokon belül már több falu található. Másrésztől azonban azt is mondja, hogy a Szent István-i hagyománynak kiváló bizonyítékai a nevek kezdetleges formái, és ő maga idesorolja a három itt tárgyalt, a püspökség birtoklására utaló nevet is (DHA. 1: 61).

5. Összegezve azt mondhatjuk tehát, hogy az itt említett három név alapján az 1261/1271. évi oklevél Szent Istvánhoz kapcsolható részeinek névtörténeti szempontból sem támasztható alá a 11. század eleji forrásértéke. Ez ugyanakkor nem jelenti egyúttal azt is, hogy ez valamennyi, korábban felsorolt névre egyformán igaz. Ahogyan említettem, a nyelvészeti szempontból bizonytalan kronológiai státuszú oklevelek esetében kiemelt jelentősége van annak, hogy az egyes nevekről, és ne az egész oklevélről mondjuk véleményt a forrásértékük tekintetében. Ennek tisztázásához érdemes lehet a későbbiekben az 1261/1271. évi oklevél Szent István-i adományokat részletező részeiben szereplő többi helynevet is megvizsgálnunk ebből a szempontból. Ezáltal vagy találunk a szövegben olyan adatokat, amelyek a 11. századra vonatkoznak, vagy éppenséggel nyelvészeti szempontból teljes egészében kizárhatjuk ezt az oklevelet a korai forrásaink köréből. A nyelvtörténeti és helynévtörténeti vizsgálatok mellett a helynevek nyelvészeti forrásértékének minél pontosabb meghatározása érdekében a helytörténeti kutatások eredményeire is tekintettel kell lennünk.

Az 1261/1271. évi oklevélnek a Szent István adományait tartalmazó részeit helytörténeti szempontból kétségtelenül fontos és korai (11. századi eleji) forrásunknak tarthatjuk (vö. Solymosi 2023: 867). Egy 11. századi oklevelet mint forrást felhasználó, nyelvészetileg bizonytalan státuszú okmány esetében is előfordulhat – ahogyan már utaltam is rá –, hogy a névváltozás esetén a régi név helyett az újat rögzítették az oklevélben. Ilyenkor természetesen az adott helyeknek a 11. század eleji létezését és említését, illetve a helyekkel kapcsolatos adományoknak a hitelességét nincs okunk kétségbe vonni (vö. Szőke 2021: 45).

A *Tiszapüspöki* névvel megnevezett helynek a története is korábbra mutat a 13. század közepénél. Amellett, hogy az 1261/1271. évi oklevél is a hely régiségét kívánta igazolni azáltal, hogy a *Tiszapüspöki* névvel megjelölt javakat a püspökség alapítójának, Szent Istvánnak az adományaként tünteti fel (vö. Solymosi 2023: 867), a régészeti leletek is ezt támasztották alá. 1968-ban a település Törökszentmiklós felé eső részén előkerült sírok mélysége, illetve tájolása alapján ugyanis egy kora Árpád-kori temetőt azonosítottak a területen (vö. Benedek 1970: 31). A régészeti kutatások eredményei is arra mutatnak tehát, amire a nyelvi jellemzők alapján én magam is gondolok, hogy a dokumentumokban szereplő *Tiszapüspöki* és *Püspöki* elnevezéseket megelőzően a helynek lehetett egy korábbi neve is. A nyelv- és névtörténeti érveket így egészíthetik ki a helytörténeti, régészeti feltárások eredményei.

Irodalom

- BALANYI GYÖRGY 1938: Szent István mint a magyar keresztény egyház megalapítója és szervezője. In: Serédi Jusztinián (szerk.), Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján. 1: 331–359.
- BALOGH ALBIN 1947: A veszprémvölgyi görög monostor alapítása. A legrégibb magyarországi oklevél. *Regnum* 6 (1944–46): 21–30.
- BENEDEK GYULA 1970: Tiszapüspöki története. A Damjanich János Múzeum Közleményei, Szolnok. 25–27.
- BESZE TIBOR 2005: Fejezetek az egri egyházmegye Árpád-kori történetéből. In: Löffler Erzsébet – Seregély György (szerk.), Emlékkönyv Dr. Seregély István egri érsek aranymiséje alkalmából. Csathó Nyomda, Eger. 109–125.
- DHA. = GYÖRFFY GYÖRGY: *Diplomata Hungariae Antiquissima* 1. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
- DHev. = KONDORNÉ LÁTKÓCZKI ERZSÉBET: Árpád-kori oklevelek a Heves Megyei Levéltárban. *Diplomata aetatis Arpadiana in archivo comitatus Hevesiensis conservata*. Heves Megyei Levéltár, Eger. 1997.
- ÉrtSz. = BÁRCZI GÉZA – ORSZÁGH LÁSZLÓ (főszerk.): *A magyar nyelv értelmező szótára* 1–7. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1959–1962.
- GALAMBOSI PÉTER 2020: Az egri püspökség kezdetei. *Egyháztörténeti Szemle* 66: 3–20.
- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza* 1–4. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1963–1998.
- GYÖRFFY GYÖRGY 1970: A helynevek és a történettudomány. In: Kázmér Miklós – Végh József (szerk.), *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia*. Budapest, 1969. *Nyelvtudományi Értekezések* 70. Akadémiai Kiadó, Budapest. 196–200.
- GYÖRFFY GYÖRGY 1977: *István király és műve*. Gondolat, Budapest.

- HOLLER LÁSZLÓ 2011: Géza vagy István idejében alapították-e a veszprémvölgyi monostort? *Magyar Nyelv* 107: 276–298.
- HORVÁTH MIHÁLY 1878: A kereszténység első százada Magyarországon. Ráth Mór, Budapest.
- KARÁCSONYI JÁNOS 1902: A hamis, hibáskeltű és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- KENYHERCZ RÓBERT 2016: A középkori oklevelek átírási gyakorlatának nyelvtörténeti vonatkozásai. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 12: 7–44.
- KNIEZSA ISTVÁN 1952: Helyesírásunk a könyvnyomtatás koráig. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KOVÁCS BÉLA 1987: Az egri egyházmegye története. Eger.
- KRISTÓ GYULA 1986: Magyarország története 895–1301. Tankönyvkiadó, Budapest.
- KRISTÓ GYULA 1999: A tizenegyedik század története. Pannonica Kiadó, Budapest.
- KRISTÓ GYULA 2000: Írások Szent Istvánról és koráról. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged.
- KRISTÓ GYULA 2019: Magyarország története 895-1301. Osiris Kiadó, Budapest.
- MEZŐ ANDRÁS 1996: A templomcím a magyar helységnevekben (11–15. század). Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest.
- RegArp. = SZENTPÉTERY IMRE (szerk.): Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke 1–2/1. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. 1923–1943. SZENTPÉTERY IMRE – BORSA IVÁN (szerk.), Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke 2/2–4. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. 1961–1987.
- SOLYMOSI LÁSZLÓ 2006: Írásbeliség és társadalom az Árpád-korban. Argumentum Kiadó, Budapest.
- SOLYMOSI LÁSZLÓ 2023: Főpapi méltóságnevek a középkori helynevekben. *Magyar Nyelvjárások* 61: 861–879.
- SZENTGYÖRGYI RUDOLF 2012: A veszprémvölgyi monostor görög nyelvű adománylevele – legelső hazai nyelvemlékünk? *Magyar Nyelv* 108: 303–322, 385–399.
- SZENTPÉTERY IMRE 1923: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke 1. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZENTPÉTERY IMRE 1930: Magyar oklevéltan. Magyar Történelmi Társulat, Budapest.
- SZENTPÉTERY IMRE 1942: A középkori oklevélátíratok hibáinak elemzése. In: Emlékkönyv Melich János 70. születésnapjára. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 401–423.
- SZŐKE MELINDA 2015: A garamszentbenedeki apátság alapítólevelének nyelvtörténeti vizsgálata. *A Magyar Névarchívum Kiadványai* 33. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- SZŐKE MELINDA 2018: A hamis oklevelek a magyar nyelvtörténeti vizsgálatok szemszögéből. *Századok* 152: 419–434.

SZŐKE MELINDA 2021: A hamis oklevelek helynévtörténeti forrásértékének meghatározásáról. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 17: 43–54.

THOROCZKAY GÁBOR 2009: Szent István okleveleiről. *Századok* 143: 1385–1412.

TÓTH VALÉRIA 2008: Településnevek változástipológiája. *A Magyar Névtudományi Kiadványai* 14. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, Debrecen.

TÖRÖK JÓZSEF 2002: A tizenegyedik század magyar egyháztörténete. Mikes Kiadó, Budapest.

*

Can the 1261/1271 charter of the archbishopric of Eger have an 11th-century (Saint Stephen's era) source value?

From the early period of our Latin alphabet literacy, the 11th century, few documents have survived in their original form. Therefore, from a linguistic point of view, it is important to analyse those documents which do not date from the 11th century, but which may contain place names with a 11th-century source value. The 1261/1271 charter of the Archbishopric of Eger belongs to this group. This charter may have a 11th-century source value because the archbishopric of Eger was founded in the time of St Stephen. The founder provided the archbishopric with donations, and it is assumed that a charter may have been issued at this time. This early charter, together with other documents of the bishopric, was destroyed during the Tatar invasion. The 13th-century charter was therefore not used as a source for the early 11th-century charter. However, the surviving document mentions each donation with its donor. In my study, I will concentrate on the passages relating to St Stephen. For three of the names (*Tiszapüspöki*, *Szurdokpüspöki*, *Gyöngyöspüspöki*), I have examined whether they could have a 11th-century source value, i.e. whether these names existed in the 11th century. These names were motivated by the fact that the places in question were owned by the archbishopric, i.e. they could not have been so named in the 11th century. This does not mean that these places did not exist in the time of St Stephen as is well supported by local historical research. The fact that these names have no 11th-century source value does not mean that the other names, which are attributed to St Stephen, are not of 11th-century origin.

Keywords: *mediavel charters, toponyms, source value, 11th century*

MELINDA SZŐKE